

ESKİ BABİL ÇAĞI KRALLARININ İSTİHBARAT FAALİYETLERİ

INTELLIGENCE ACTIVITIES OF OLD BABYLONIAN KINGS

Prof. Dr. Hasan Ali ŞAHİN

Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, hasahin@erciyes.edu.tr, Kayseri/Türkiye

Arş.Gör. Turan SAĞIR

Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, turansagir@erciyes.edu.tr, Kayseri/Türkiye

ÖZ

Tarihin en eski dönemlerinden itibaren insanların hayatlarına devam edebilmeleri için buldukları coğrafya ve etraflarındaki diğer toplumlar hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmiştir. Bu durum her dönemde önemini korumuş; zamana, coğrafyaya ve insan ilişkilerine bağlı olarak değişimler göstermiştir. İnsanların avcı-toplayıcı durumdan yerleşik hayata geçmesiyle insan ilişkileri daha karmaşık bir hale gelmiştir. Köylerin kurulması ve Mezopotamya'da şehir beyliklerinin ortaya çıkmasıyla komşu şehirler arasında ilk çatışmalar da vuku bulmuştur. Yerel krallar kendi güvenliklerini sağlamak için hem kendi yönetimleri altındaki insanlar hakkında hem de diğer komşu şehir devletleri hakkında daha fazla bilgiye sahip olmak istemişler, bu isteğin doğal sonucu olarak da düşmanları hakkında bilgi elde etmek için çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Eski Babil Çağı Kralları, yazılı kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla; büyükelçiler, haberciler, muhbirler ve casuslar aracılığıyla istihbarat faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

Anahtar kelimeler: İstihbarat, Casusluk, Muhbir, Eski Babil Çağı

ABSTRACT

From the earliest periods of history, to allow people to continue their lives they had to be people knowledgeable about their geography and other communities around. This situation is important in every period; it has shown changes depending on time, geography and human relations. Human relationships have become more complicated when people have settled after the hunter-gatherer situation. With the establishment of the villagers and the emergence of city principalities in Mesopotamia, the first conflicts occurred in neighboring cities. In order to ensure their own security, the local kings wanted to have more information about people under their rule and about other neighboring city giants, and as a natural result, they developed various methods to obtain information about their enemies. The Old Babylonian Kings were engaged in intelligence activities through ambassadors, journalists, informers and spies.

Key Words: Intelligence, Spying, Informer, Old Babylonian

1. GİRİŞ

İstihbarat birçok tanımı olmakla birlikte Türkçe haber almak, haberin alımı ve yayılımı ile ilgili her aşamada yapılan işlemlerin bir bütünü olarak tanımlanabilir. Kelime manası itibariyle Arapça kökenlidir ve istihbar kelimesinin çoğulu olarak; haberler veya yeni öğrenilen bilgiler, haber alma anlamına gelmektedir. Batı dillerinde ise istihbarat kelimesinin karşılığı olarak "intelligence" sözcüğü kullanılır ve anlamı "zekâ, akıl, bilgi" olarak ifade edilir (Tılısbık ve Akbal, 2006:11; Avcı, 2004:11).

İnsanoğlunun var olmasından itibaren hayatta kalabilmesi için kendi türü ve doğa ile olan savaşı her dönem devam etmiştir. Bu yüzden buldukları coğrafya ve etraflarındaki diğer toplumlar hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmiştir. Bu durum her dönemde önemini korumuş; zamana, coğrafyaya ve insan ilişkilerine bağlı olarak değişimler göstermiştir.

İnsanların avcı-toplayıcı durumdan yerleşik hayata geçmesiyle insan ilişkileri daha karmaşık bir hale gelmiştir. Köylerin kurulması ve Mezopotamya'da şehir beyliklerinin ortaya çıkmasıyla komşu şehirler arasında ilk çatışmalar da vuku bulmuştur. Yerel krallar kendi güvenliklerini sağlamak için hem kendi yönetimleri altındaki insanlar hakkında hem de diğer komşu şehir devletleri hakkında daha fazla bilgiye sahip olmak istemişler, bu isteğin doğal sonucu olarak da düşmanları hakkında bilgi elde etmek için istihbarat yöntemleri geliştirmişlerdir.

Mezopotamya'da arkeologlar tarafından ortaya çıkarılan kraliyet arşivleri, istihbarat faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Bu arşivlerden biri Antik Şubat-Enlil'dir. Şubat-Enlil'in Kuzey Suriye'de Habur Ovası'nda bulunan Tell-Leilan olduğu 1985 yılında keşfedilmiştir. Tell-Leilan'da ilk kazılar 1978 yılında Yale Üniversitesi tarafından başlamış ve 1978 yılında kerpiç duvarlar ve kraliyet tapınağının sütunları ortaya çıkarılmıştır. 1985'te bulunan 13 tablet Tell-Leilan'ın Antik Şubat-Enlil olduğunu kanıtlamıştır. Burada bulunan tabletlere göre yakalanan casuslar fidye yoluyla serbest kalmaktadır (Sheldon, 1989:11-12).

Antik Mezopotamya'daki istihbarat faaliyetleri hakkında en fazla materyal sunan merkez ise Mari kraliyet arşivleridir. Mari (Tell-Hariri) Orta Fırat bölgesinde, Irak ve Suriye sınırlarının kesiştiği yerde Tell-Hariri denilen köyün yakınlarındaki höyükte bulunmaktadır. Bu höyükte ilk defa 1933 yılında Fransız Arkeoloji Topluluğu kazı yapmaya başlamıştır. Kraliyet sarayının ve bu sarayda bulunan devlet arşivinin ortaya çıkmasıyla buranın Antik Mari kenti olduğu anlaşılmıştır. Son yıllardaki kazılar Jean Claude Marguer tarafından yapılmaktadır. Mari arşivlerinin konumuzla alakalı olan kısmı Yaşmah-Adad ve Zimri-Lim'in Mari tahtında olduğu dönemi kapsamaktadır. İdari belgelerden oluşan Mari kraliyet arşivinin çoğu kralın bölgedeki diğer krallar, yerel beyler ve valilerle olan yazışmalarıdır (Şahin, 2007: 64)

2. İSTİHBARAT FAALİYETLERİ

Erken Hanedanlar Devrinde (M.Ö. 2900-2350) güney Mezopotamya'da 18'i büyük, 35 kadar şehir ve kasabanın bulunduğu bilinmektedir. Kuzeyden güneye doğru önemli krallıklar arasında Şippar, Kiş, İsin, Nippur, Adab, Zabalam, Şuruppak, Umma, Girşu, Lagaş, Badtibira, Uruk, Larşa, Ur, Eridu ve kuzeyde Fırat üzerindeki Mari ve eski adı bilinmeyen Obeyd Höyüğü'nde de bir krallık olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemden itibaren kentler arasında artan çekişmeler ve kentlerde, artan savunma endişesi yüzünden benzer kıyafetler ve silahlar taşıyan askeri bir güç oluşturulmuş; tapınaklar dışında, yönetim için saray niteliğinde büyük binalar ve yerleşmeyi kuşatan surlar inşa edilmiştir (Köroğlu, 2015: 65-66). Mezopotamya'da merkezi bir krallığın olmaması ve silahlanma kent devletleri arasında rekabete ve düzensizliğe yol açmıştır. Bu toprakların verimli olması ve bölgenin coğrafi olarak savunmasız oluşu bölge dışı güçlerin iştahını kabartmıştır. İşte bu karışıklıkta kent devletleri varlıklarını koruyabilmek adına sürekli ittifaklar kurmuşlar ve olası işgallere karşı önlemler almışlardır. Şüphesiz bu önlemi almak için bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Bu dönemde İstihbarat faaliyetlerini en alt tabakada kimlerin gerçekleştirdiği bilinmemekle birlikte ele geçen belgelerde bilginin öncelikle valilere onlar aracılığıyla da krallara iletiildiği görülmektedir. III. Ur Sülalesi'nin son kralı İbi-Şin zamanında İsin şehri valisi olan İşbierra, İbi-Şin'e yazdığı bir mektupta: "Düşmanın ovalara indiğini duydum" diye aldığı bilgiyi kralına iletmektedir (Memiş, 2012: 42-43).

Eski Babil Çağı (M. Ö 1900-1600) olarak bilinen dönemden kalan tabletlere doğrudan ve dolaylı olarak istihbaratla alakalı birçok yazışma bulunmaktadır. Bu yazışmalardan dönemin önemli krallarından olan Eski Asur Kralı I. Şamşi-Adad'ın (M.Ö. 1815-1772), Mari Kralı Zimri-Lim'in (M.Ö. 1782-1759) ve Babil Kralı Hammurabi'nin (1792-1750) bu faaliyetleri önemseyişi ve kullandığı anlaşılmaktadır.

2.1. I. Şamşi-Adad (M.Ö. 1815-1772)

Amurru bir kabileye mensup olan I. Şamşi-Adad, Babil'den yardım alarak Kazullu şehrini ele geçirmiş daha sonrada Asur şehrinde II. Erişum'u tahtan indirerek kendini Asur kralı ilan etmiştir (Gökçek, 2015:42). Kralın zamanına ait Limu'ların çoğu Kültepe tabletlerinde mevcut olduğundan bunların sayısına göre kralın idare süresi 43 yıl olarak hesaplanmaktadır (Sever, 1987: 422).

Mari'den çıkan tabletler I. Şamşi-Adad'ın babası İla-Kabkabu ve Mari Kralı Yaggid-Lim bir antlaşma üzerine uzlaştıklarını söyler. Yaggid-Lim'den sonra başa geçen oğlu Yahdun-Lim yayılcı bir politika izlemiştir. Aynı zamanda güçlü krallar ile ittifak yapma yolunu seçmiş ve Yamhad kralı olan Yarim-Lim'in kızı Şiptu ile varisi Zimri-Lim'i evlendirmiştir. I. Şamşi-Adad'ın Asur tahtına geçmesi ve yayılcı bir politika izlemesi Mari ile savaşa neden olmuştur (Kuhrt, 2017:127). Savaşın en büyük nedeni Mari şehrinin Fırat bölgesindeki önemli bir ticaret merkezi olması ve Mari Krallığı'nın Orta Fırat vadisini ve Habur'un güneyini elinde tutmasıdır. Asur Kralı I. Şamşi-Adad bu toprakları ele geçirmek ve Akdeniz'e açılan ticaret

yollarının denetimini eline almak istemiştir. İlk savaşlarda Mari Kralı Yahdun-Lim'in daha başarıyla kendi oğlu Samu-Yaman tarafından M.Ö 1794 yılında öldürülmesi Yukarı Mezopotamya'daki dengelerin bozulmasına neden olmuştur. Samu-Yaman, Mari tahtına geçmiş ancak üç yıl içinde I. Şamsi-Adad'a yenilmiştir. Asur Kralı I. Şamsi-Adad, Mari bölgesinin yönetimini küçük oğlu Yaşmah-Adad'a vermiştir. Büyük oğlu olan İşme-Dagan'ı Ekallatum'da görevlendirmiş ve kendi de başkent olarak seçtiği Şubat-Enlil'den devleti yönetmiştir. Böylece "Büyük Kral" unvanı alarak "kral" unvanı taşıyan oğullarıyla devlet otoritesi güçlü, üçlü bir mekanizma kurmuştur. Kral bu üçlü mekanizmanın yanında bölgelere atadığı valileri de çok iyi örgütlemiştir. Her bölgede mutlaka garnizon bulundurmıştır (Gökçek, 2015: 43). Kralın güçlü kişiliği, askeri ve idari becerilere sahip bir yönetici olduğu Mari'de bulunan tabletlerden anlaşılmaktadır. Özellikle Mari'ye kral olarak atadığı Yaşmah-Adad karşısında takındığı tavır bunun en güzel göstergesidir: *"Sen erkek değil de çocuk musun, sakalın yok mu? Ergenliğe eriştiğin halde hala bir yuva kuramadın... Evine bakacak kim var? Yönetici iki üç gün bile görevlerini aksatarsa yönetiminin çözüleceğini bilmez misin? Neden bu göreve birisini atamadın?"* (Oates, 2014: 67).

Kral başka bir mektubunda yine oğlunu eleştirmektedir: *"Sana gelince... daha ne kadar zaman sana yol gösterip duracağız? Daha ne kadar zaman kendi evini yönetmekten aciz olacaksın? Kardeşinin uzak diyarlarda ordular yönettiğini görmüyor musun?"* (Oates, 2014: 68).

Babası ve abisinin aksine Yaşmah-Adad'ın devlet yönetiminde pek becerikli olmadığı açıktır. Bu yüzden babası ve abisi sürekli öğüt vermektedir. I. Şamsi-Adad'ın oğluna yazdığı mektuplardan istihbarata verdiği önemi anlamaktayız. Oğlu Yaşmah-Adad'a bir tavsiyesinde; *"Sürekli casus olarak görev yapan Zalmaqum ülkesinin adamlarını hizmete almayın"* demektedir. Zalmaqum halkı etraftan sürekli bilgi toplamakta ve Şalîşanim diye adlandırılan casusluk ve muhbirlik mesleğini yapmaktadır. Dönemin en ünlü casusları olan bu halkın yaptığı iş karşılığı çok fazla para ödendiği sürece güvenilir oldukları hatta o zaman dahi sadık kalacaklarının garantisiz olmadığı bilinmektedir (Sheldon, 1989: 7-12). Bununla birlikte I. Şamsi-Adad bazı işlerde Zalmaqumlular'ın kullanılmasını yararlı bulmaktadır. Kral ele geçirmek istediği topraklara bu adamları salarak kendi adına propaganda yapmalarını sağlamış ve ordusuyla buraları ele geçirmiştir (Sasson, 1969: 41).

I. Şamsi-Adad'ın oğluna yazdığı bir mektupta *"Hepiniz düşmanları yok etmek için sürekli hileler ve sayısız manevralar yapmaya çalışırsınız. Düşmanda aynı şekilde hileleri ve sayısız manevraları size karşı dener. Güreşçilerin her zaman birbirlerini kandırmaya çalışması gibi ben düşmanın seni tuzağına çekemeyeceğini umut ediyorum"* demektedir (Sheldon, 1989: 9).

Ordu içine sızan ajanların propaganda yaptıklarında ne kadar tehlikeli olabileceğini Yaşmah-Adad'ın babasına yazdığı mektuptan anlamaktayız: *Askerlerin ayaklanmasına kim neden oldu? İki asker! Bu iki adam korku yaratarak askerlerin ayaklanmasına neden oldu...(Şimdi) bu adamları zincirlediler ve Mari'ye götürdüler. Böyle bir ajan çok sayıda askerle gelmiş olabilir* (Sasson, 1969: 41).

İşme-Dagan kardeşine gönderdiği bir mektubunda Harbu şehrinin isyan etmesi ve Eşnunna'ya katılması nedeniyle buraya bir ordu göndermek istediğini belirtmektedir. Ancak bunu yaparken düşmanı şüphelendirmemek için kardeşinin ne yapması gerektiğini söylemektedir: *"Ekallatum'a vardığımda, Harbu şehrinin isyan edip Eşnunna'ya katıldığını duydum, oraya bir ordu göndermeye karar verdim, ama Yapliya'daki nehir boyunca orduyu taşıyacak gemi yok. Bu tableti alırsan bana, her biri Yapliya'ya kadar yüz (asker) taşıyacak yirmi gemi gönder. Gemileri boş gönderirsen dikkat çekecektir ve bir casus düşmanı uyurabilir. Bu yüzden gemilerin her birine 50 homer un ve 10 homer bira yükleyip akıntı yönünde gönder. Bu gemilerin hazırlanması için emir verirken sakın asker sayısından bahsetme. Emirleri şöyle ver "Yapliya sakinleri için tahıl tayını, Yapliya kalesinde un ve bira istihkakını taşıyan bir konvoy göndereceğiz"* (Mieroop, 2012: 7).

Eski Asur Kralı I. Şamsi-Adad'ın ölmesi kuzey Mezopotamya'da otorite boşluğuna neden olmuştur. Tahta geçen İşme-Dagan, babası kadar iyi bir hükümdar olamamış ve Şamsi-Adad'ın topraklarına kattığı birçok krallık onun ölümünden sonra bağımsızlığını ilan etmiştir (Gökçek, 2015: 67). Yaşmah-Adad'ın Mari'deki hükümdarlığı da yaklaşık 20 yıl sürdükten sonra babasının ölmesiyle sona ermiştir. Karışıklıklardan faydalanan Zimri-Lim, kayın babası olan Yamhad Kralı Yarim-Lim'in desteğiyle Mari'yi ele geçirmiş ve hükümdarlığını ilan etmiştir (Mieroop, 2006: 128-129).

2.2. Zimri-Lim (M.Ö. 1782-1759)

Zimri-Lim kendini Yahdun-Lim'in oğlu olarak tanıtmaya rağmen aslında Kuzey Suriye'deki güçlü Sim'alite kabilesine mensup olan Hadni-Adad'ın oğludur. Mari tahtına geçtikten sonra güneyde Babil

sınırdan kuzeydeki Yamhad Krallığı sınırına kadar olan Orta Fırat vadisini elinde tutmuştur (Mieroop, 2012: 64). Zimri-Lim döneminde ülke dört önemli eyalete ayrılmış durumdadır. Mari şehri ülkenin yönetim merkezi iken Terqa, Saggartum ve Habur vadisi krala bağlı valiler tarafından yönetilmiştir. Valiler bölgelerinde vuku bulan olayları en fazla birkaç günlük arayla kralları Zimri-Lim'e rapor etmişlerdir (Maurice, 1974:1).

Mari'de bulunan kraliyet arşivi mektupları arasında Zimri-Lim dönemine ait olanlar önemli bir yer tutmaktadır ve mektupların çoğu, valilerden ve yabancı devletlerin saraylarında bulunan temsilcilerden gelen raporlardan oluşmaktadır. Hem Babil kralı Hammurabi hem de Mari kralı Zimri-Lim dönemin adetlerine uygun olarak yanlarında “yabancı danışman” bulundurmışlardır. Bu danışmanlar da konularından yararlanarak askeri ve politik konularda istihbarat faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Zimri-Lim'in Babil'de bulunan elçileri İbal-pi-El ve Zimri-Addu Mari'ye sürekli askeri, siyasi ve politik bilgileri içeren raporlar göndermişlerdir. Bir keresinde İbal-pi-El, Hammurabi'ye başka bir kral tarafından gönderilen ulakları saray kapısında bir köşeye çekip geliş amaçlarını öğrenerek kralı Zimri-Lim'e rapor göndermiştir (Oates, 2014: 68-69).

Müttefiklerin habercilerinin bile casusluk yaptıklarından şüphelenilmiştir. Bahdi-lim, kralı Zimri-Lim'e bir raporunda bir haberciyi alıkoyduğunu ve eğer bu haberci Zimri-Lim'in yanına gelirse Mari ordusu hakkında bilgi edinebileceğini bu yüzden onu tutmaya devam ettiğini bildirmektedir: *Qatna elçisi olarak beyime gönderilen Yarpa-Adad'ı lorduma göndermekle ilgili olarak daha önce yazmıştım. (Ama) şimdi (durumu) düşündüm ve bu adamı alıkoydum. Kendi kendime dedim ki: muhtemelen yabancı (?) destek kuvvetler beyimden önce toplanmadılar ve eğer bu adamı lorduma gönderirsem, ordunun durumunu anlayabilir. Bu nedenle onu gözaltına aldım*” (Sasson, 1969: 39).

İstihbarat ve casusluk faaliyetlerinin öneminin anlaşılması ile Mari'de bunları yönetmek amacıyla bir birim kurulmuştur. Bu birim Zimri-Lim'in güvendiği Buqāqum adındaki bir memur tarafından yönetilmiştir. Burada devlet yönetiminde olan valiler, müttefik ya da tarafsız güçlerin saraylarında bulunan büyükelçiler, dedikoduyu seven tüccarlar, seyyar satıcılar, denizciler, haberciler ve mültecilerden edinilen bilgiler toplanmış, değerlendirilmiş ve krala iletilmiştir (Sasson, 1969: 38).

Sarayda gizli raporları içeren dokümanlar bulunmuştur. Bu dokümanlarda Tu-pu-um şu-ú tup-pí ni-ş[i]-ir-tim “bu bir sır tabletidir” yazmaktadır (Sasson, 1969: 39). Üzerine böyle yazılmasının nedeni belki de yetkisiz okuyucular tarafından dokümana erişimi kısıtlamak ve doğru ulaklar tarafından taşınmasını garantiye almaktır. Böyle gizli dokümanlar sarayda ana arşivden ayrı özel bir odada tutulmaktadır (Sheldon, 2005: 29-34).

Yine bu metinlerde ağızım “bilgi veren kişi” den bahsedilmektedir. Saray diplomatlarından biri olan Aşqudum, kralı Zimri-Lim'e yazdığı bir mektupta bu kişiler hakkında rapor göndermektedir. Daha önce bir kişiyi gönderdiğini şimdi ise ikinci bir kişiyi daha gönderdiğini belirtmektedir: *“Hükümdarıma söyle! Kölen Aşqudum (şöyle) söyler. “Hükümdarımdan bir kilim istemiştım ama bana (bir tane) vermediler. Geldiğimden beri, Hükümdarıma bilgi vermek için bir kişi göndermişim. Şimdi başka bir bilgi veren kişiyi gönderdim. Hükümdarım ona havadisleri sormalı”* (Heimpel, 2003: 204).

Zimri-Addu'da yine ağızım adındaki kişilerden bahsetmektedir: *“Hükümdarıma söyle, Hizmetçin Zimri-Addu şöyle söyler; “Hükümdarımın birlikleri iyidir. Bu tableti hükümdarıma gönderdiğim gün, 3 Elamlı bilgi veren kişi geldi, Hammurabi'ye (şöyle söylediler), Elam'ın veziri, garnizonda Elamlı birlikler ile kalan Eşnunnalı birlikleri ve Elamlı birlikleri çıkardı. Ve Elam veziri, Eşnunnalı birlikleri ve 5 bin Elamlı'nın tümünü Situllum'u kuşatmak için gönderdi. “Bu raporu Hammurabi'den önce duydum. Hükümdarıma duyduğum her ne varsa yazdım”* (Heimpel, 2003: 406).

Mari kraliyet arşivinde bulunan belgeler bu dönemde ilkel fakat etkili bir posta sistemi ile krallığın önemli şehirlerinin birbirine bağlandığını göstermektedir. Bu ise sürekli olarak politik ittifaklar oluşturmak adına kullanılan istihbarat için hayati bir durumdur (Leick, 2007: 8). İstihbarat çalışanları topladıkları bilgileri Mari'ye getirirken bazı istasyonları kullanmışlardır. Eşnunna ve Babil ile ilgili istihbarat faaliyetlerinde haberciler, casuslar ve muhbirler tarafından toplanan bilgiler Mari kralı Zimri-Lim'e getirilirken Shitullum kenti kullanılmıştır (Bryce, 2009: 645).

2.3. Hammurabi (1792-1750)

Babil kralı Hammurabi'nin iktidarı 1792 yılında başlamış ve 43 yıl sürmüştür. Kralın doğum tarihi bilinmemekle birlikte iktidara çok genç bir yaşta geldiği düşünülmektedir. Hammurabi'nin babası Sin-Muballit ve büyük babası Apil-Sin, Bene Yamina kabilesine mensuptur (Charpin,2012: 23). Hammurabi'nin

Babil kralı olduğu dönemde Mezopotamya’da çok parçalı politik bir durum söz konusudur. Güneyde Larşa’lı Rim-Sin, kuzeydoğuda Eşnunna, kuzeyde Asur kralı Şamşi-Adad ve kuzeybatıda Marili Zimri-Lim etkin bir konuma sahiptir. Hammurabi egemenliğinin ilk 30 yılı boyunca bu güçler dengesini bozacak önemli bir çıkış yapmamıştır. Ancak 30. yılında Mari ve Yamhad’dan sağladığı kuvvetlerle Larşa’yı ele geçirmiş, 35. yılına geldiğinde ise Elam’ı yenmiş Eşnunna’yı ele geçirmiş ve eski müttefiki Mari’yi yakıp yıkmıştır (Köroğlu, 2015:108-109).

Zimri-Lim ve Hammurabi arasındaki dostluk ilişkisinin nedeni yalnızca ticaret yolları değil birbirlerine sağladıkları askeri yardımlardır. Mari metinleri açıkça Babil’e asker gönderildiğinin bilgisini vermektedir. Çoğunluğu Yamhad’dan sağlanan bu birlikleri Hammurabi Elam, Eşnunna ve Larşa’ya karşı askeri üstünlük kurmak için kullanmıştır (Klengel, 2001: 58-59).

Elam devletinin Mezopotamya topraklarını ele geçirmek istemesi ve bölgede bulunan Larşa ve Eşnunna ile ittifak kurması sonucu Babil kralı Hammurabi tehlikeyi fark etmiş ve Mari ile ittifak kurmuştur.

Savaş devam ederken Zimri-Lim’in ordu komutanları krallarına savaş hakkında sürekli bilgiler göndermişlerdir. İbal-pi-El ve Zimri-Addu isimli Mari generalleri Hammurabi’nin yanında “yabancı danışman” olarak yer almış ve savaş süresince Hammurabi’nin ordusunda ortak kuvvetleri komuta etmişlerdir. Mari generali Zimri-Addu, İbal-pi-El’in düşman topraklarına bir akını hakkında kralı Zimri-Lim’e şu bilgiyi vermektedir: “*Hükümdarımın askerlerinden 2000’inin ve 3000 Babilli’nin İbal-pi-El komutasında bir sefere çıktığını daha önce yazmıştım. Ama bir casusu elimizden kaçırdık; bu yüzden düşman önlem aldı ve birliklerimiz eli boş döndü. Şa-başı şehrinin kenarında kamp kurdular. İşar-Lim ve Hammurabi’nin diğer hizmetkârları onlara sormuş: “5000 kişi nasıl oldu da eli boş dönebildi?” Hammurabi’nin hizmetkârları İbal-pi-El’e böyle yazdı ve İbal-pi-El de bana yazdı. Daha sonra ordusu için on günlük erzak almış. Ona şöyle yazdım: “Seninle gelmemi istemediğini belirttiğine göre sana şunu söyleyeyim: ‘Alametler iyiyse, Şa-başı’dan ayrıl.’ Sana kuzular gönderiyorum, böylece alametlere bakabilirsin, eğer iyiyse, birliklerin başında sefere devam et.” İşte ona böyle yazdım* (Mieroop, 2012: 26).

Savaş esnasında muhbirlerden toplanan bilgiler de önemsenmekte ve değerlendirilmektedir. Zimri-Addu, Elam ordusunun Kuzey Mezopotamya’daki ilerleyişi hakkında hükümdarına şu istihbaratı vermektedir; “*Bugün bana getirdikleri bir muhbir şöyle diyordu: “Düşman ordusunun ana gövdesi kuzeye, Mankişum yönüne ilerliyor.” Ayrıca her yerde şunun konuşulduğunu duyuyorum: “Düşman, Ekallatum üzerine yürümek niyetinde”. Muhbirin bana söyledikleri bunlar. Ne duyduysam aynen Hükümdarıma aktardım*” (Mieroop, 2012: 27).

İki taraf arasında birçok savaş oldu ve sonunda Eşnunna birlikleri Elam’a isyan etti ve askerlerden birini kral olarak seçtiler. Kral olarak seçilen Silli-Sin, Elam kuvvetlerini Eşnunna’dan atmıştır. Bunun sonucunda Elam hem bölgedeki desteğini kaybetmiş hem de savaştaki yenilgisini kabul ederek Babil’e barış isteğinde bulunmuştur (Mieroop, 2012: 28).

Eşnunna kralı Silli-Sin, Hammurabi ile anlaşma yapmak için harekete geçmiştir. Tüm bu süreci Zimri-Lim, Babil’deki adamları aracılığıyla takip etmektedir. Buradaki adamı Yarim-Addu gelişmeleri en ince ayrıntısına kadar yazarak Zimri-Lim’e göndermiştir: “*Hammurabi’nin Eşnunna hükümdarıyla ilgili talimatını hükümdarıma yazmıştım... Hammurabi Borsippa şehrinde olduğu sırada, Eşnunna hükümdarının habercileri geldi ama kral onları hemen huzuruna kabul etmedi. Ancak ikinci gün onunla görüşebildiler. Hammurabi onları bir gece daha beklettikten sonra muhatap oldu. Kakkarakkum’un oğlu [Sin-] ve [oğlu] Mar[duk-Muşallim]e talimatını verip onları gönderdi. Yanlarına küçük bir tablet aldılar (yani anlaşma taslağı), gidince Eşnunna hükümdarına onaylatacaklar. (Kırık kelime) gidecek ve Hammurabi kabul edecek ve böylece ittifak kurmuş olacaklar. Hammurabi ile Eşnunna arasındaki ittifak tamamladı ya da kısa zamanda tamamlanacak, buna şüphe yok. Şu anda Sin-[] ve Marduk-Muşallim’in diplomatik heyeti Eşnunna’dan geri gelmiş değil. Bu yüzden sonuç hakkında hükümdarımı bilgilendiremiyorum. Bu mektuptan sonra Eşnunna’dan bana bilgiler gelince hükümdarıma yeniden yazacağım*” (Mieroop, 2012: 46).

Zimri-Lim ve Hammurabi arasındaki yazışmalar askerî seferlerde istihbaratın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Hammurabi bir mektubunda “*Düşmanla ilgili bilgilere sahip olmadığım sürece (ordu)yu göndermeyeceğim*” demektedir (Sasson, 1969: 38).

Hammurabi başka bir mektubunda ise Yaggim-Adad adında bir haberciyi önlem amaçlı alıkoyduğundan bahsetmektedir: “*Düşman, KUR ayının başında tanrıların olumlu yanıt vermediği bir kehanet gerçekleştirdi. O yok olmaya doğru gidiyor. Bu iyi, biz düşman hakkında tam bilgi edinene kadar en az beş gün için*

Yaggim-Adad (haberci) kalsın. Düşmanla alakalı tüm bilgileri anladığımızda onun (gitmesine) izin vereceğim” (Sasson, 1969: 38).

Hammurabi ve Zimri-Lim ittifak halinde olsalar bile birbirlerinden sürekli şüphe etmişlerdir. Zimri-Lim'in kuzeyde Eşnunna generali Atamrum'la savaşmak için topladığı ordu Hammurabi'yi huzursuz etmektedir. Bu ordu Babil'in kuzeydeki müttefikleri için de tehlike sebebidir. Hammurabi, Yamhad'dan 10 bin ve Zalmaqum'dan 10 bin askerin Zimri-lim'in kurduğu orduya katılmak üzere yola çıktığı haberini almış ve durumdan rahatsız olmuştur: *“Zimri-Lim'in İda-maras'a gitme niyetinde olduğunu öğrendim. Ama aslında benim üzerime yürümek istiyor!”* (Mieroop, 2012: 70).

Nasıl ki Zimri-Lim'in çeşitli yerlerde kendisine bilgi veren adamları varsa hiç şüphesiz Hammurabi'nin de vardır. Hammurabi, Zimri-Lim'in üst düzey yöneticisi olan Bukakum ve Bahdi-Lim'den hem Zimri-Lim'in ordusunun durumu hem de Yukarı Mezopotamya'da bulunan Razama kentini kuşatan Elam ve Eşnunna orduları hakkında düzenli olarak kendisine bilgi vermelerini istemektedir (Klengel, 2001: 58).

Mari ve Babil arasındaki iyi ilişkiler neden bozuldu bilinmemekle birlikte Mari'nin Orta Fırat'taki ticari ve stratejik önemi I. Şamşi-Adad'ın olduğu kadar Hammurabi'nin de ilgisini çekiyor olmalıdır. İttifakı kim bozmuş olursa olsun sonuç itibarıyla Mari, Hammurabi'nin 33. yılında Babil orduları tarafından ele geçirilmiştir (Klengel, 2001: 64). Burada bulunan tabletler Babilli uzmanlar tarafından incelenmiş ve kendileri ile doğrudan bağlantılı olan mektuplar Babil'e götürülmüştür. Geri kalan mektuplar ise etiketlenerek sandıklara yerleştirilmiştir (Mieroop, 2012: 74). Bir yıl sonra tekrar ayaklanan Mari'nin surları Babil ordusu tarafından yıkılmıştır.

3. SONUÇ

Onlarca krallıktan oluşan Mezopotamya topraklarında siyasi ittifaklar, dostluklar ve düşmanlıklar çok hızlı değişmiştir. Böyle bir ortamda devletlerin hem varlıklarını devam ettirebilmeleri hem de yeni stratejiler geliştirebilmeleri için istihbarat faaliyetlerine ne kadar ihtiyaç duydukları açık bir şekilde ortadadır. Şamşi-Adad, Zimri-Lim ve Hammurabi gibi krallar etkili istihbarat faaliyetleri sayesinde düşmanlarına üstünlük sağlayarak tarihte derin izler bırakmışlardır.

İstihbarat faaliyetlerinde; valiler, büyükelçiler, haberciler, muhbirler ve casuslar etkin bir şekilde kullanılmıştır. Elde edilen bilgiler kurulan yol sistemleri sayesinde hızlı ve güvenli bir şekilde kraliyet merkezlerine gönderilmiştir. Burada toplanan bilgiler kâtipler tarafından incelenerek elde edilen sonuçlar krala iletilmiştir. Mari'de bu işlemlerle ilgilenen bir birim kurulduğu düşünülmektedir. Bu birimin belki de günümüz istihbarat ağlarının ilk örneği olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Avcı, G. (2004). İstihbarat Teknikleri Aktörleri-Örgütleri ve Açmazları, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Bryce, T. (2009). The Rautledge Handbook of The Peoples and Places of Ancient Western Asia The Near East from the Early Bronze Age to the Fall of the Persian Empire, Routledge, London/New York.
- Charpin, D. (2012). Hammurabi of Babylon, I. B. Tauris, New York.
- Gökçek, L. G. (2015). Asurlular, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Kızılay Ankara.
- Kınal, F. (1983). Eski Mezopotamya Tarihi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Klengel, H. (2001). Kral Hammurabi ve Babil Günlüğü (Çev. Nesrin Oral), Telos Yayıncılık, İstanbul.
- Koroğlu, K. (2015). Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kuhrt, A. (2017). Eski Çağ'da Yakındoğu (M.Ö 3000-330) Cilt I (Çev. Dilek Şendil), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Leick, G. (2007). The Babylonian World, Routledge, New York/London.
- Memiş, E. & Cemil B. (2012). Amurrular (Araplar'ın En Eski Ataları), Fırat Üniversitesi Basımevi, Elâzığ.
- Memiş, E. (2015). Eskiçağda Mezopotamya, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Oates, J. (2014). Babil, (Çev. Fatma Çizmeli), Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Sasson, J. M. (1969). The Military Establishments at Mari, Pontifical Biblical Institute, Roma.

- Sever, H. (1987). “Asur Siyasi Tarihinin Ana Devreleri”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 31, 1(2): 421-428.
- Sheldon, R. M. (1989). “Spying in Mezopotamia”, Studies in Intelligence, 33(1): 7-12.
- Sheldon, R. M. (2005). “Ancient Intelligence”, (Ed. Rodney P. Carlisle), Encyclopedia of Intelligence and Counterintelligence, 29-34, Sharpe Reference, Armonk NY.
- Şahin, H. A. (2007) “Mari Kralları Yaşmah-Adad ve Zimri-Lim’in Orta Fırat Bölgesinde Kurdukları İttifaklar”, Mısır Ebedi Barış Antlaşması (Kadeş) ve Eski Ön Asya’da Barış, Erciyes Üniversitesi Kapadokya Araştırmaları Merkezi, Nevşehir, 63-85.
- Tılısbık, N. & Özdemir A (2006). Intelligence İstihbarat ve Türkiye, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya.
- Van de Mieroop, M. (2006). Antik Yakındoğu’nun Tarihi İ.Ö 3000-323, Dost Kitabevi, Ankara.
- Van De Mieroop, M. (2012). Hammurabi, (Çev. Bülent O. Doğan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.